

Щербан М. Д.

Карпатський інститут підприємництва
Открытого международного университета развития человека «Украина»

СОВРЕМЕННОЕ РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ КРЕДИТНОЙ КООПЕРАЦИИ УКРАИНЫ

Резюме

В статье исследованы вопросы развития системы кредитной кооперации в посткризисный период. Динамическое развитие данной сферы было характерно для предкризисного периода, хотя в первые годы кризиса кредитные кооперативы были единственными, кто продолжил кредитование населения. Результаты проведенного исследования свидетельствуют о том, что в посткризисный период изменилась политика как кредитования, так и привлечения средств в сторону увеличения доли долгосрочного кредитования и привлечения депозитов на срок более года.

Ключевые слова: кредитная кооперация, кризисные явления, Нацкомфинуслуг, кредиты, депозиты, капитал, активы.

Scherban M. D.

Carpathian Institute of Business
Open International University of Human Development «Ukraine»

PRESENT DEVELOPMENT OF CREDIT COOPERATION SYSTEM OF UKRAINE

Summary

The main objective of the study is to assess the development of the national system of credit cooperative in the post-crisis period. The dynamic development of this sphere characterized period before crisis although credit cooperatives were the only ones that continued lending to the population in the first years of crisis.

The obtained results of analysis indicate that in the post-crisis period has changed as lending policy, as funds attraction towards increasing the share of long-term crediting and deposits, attracted for period more than 12 months due to reducing of short-term mobilized and allocated financial resources.

Key words: credit cooperation, crisis, State regulator of non-banking sphere, loans, deposits, capital, assets.

УДК 338

Шукалович В. Ф.

Житомирський національний агроекологічний університет

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНІХ ІНСТИТУТІВ ВЕРТИКАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В АГРОБІЗНЕСІ НА ПРИКЛАДІ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ МОЛОКА

Визначено механізм формування внутрішніх інституціональних обмежень вертикально інтегрованої системи в агробізнесі. З урахуванням технологічних та економічних факторів проведено розрахунки граничного рівня штрафних санкцій за порушення умов транспортування молочної сировини від сировинного до переробного підрозділу інтегрованого підприємства.

Ключові слова: вертикальна інтеграція, внутрішні інститути, якість сировини, штрафні санкції.

Постановка проблеми. У результаті вертикальної інтеграції підприємств ланцюга формування продовольчої продукції відбувається суттєва трансформація організаційної структури взаємовідносин між ним та має вплив на економічну поведінку. Дана поведінка суб'єктів бізнесу продиктована якісними та кількісними змінами інформації один про одного та мотивацією до здійснення діяльності, що, як результат, призводить до зростання ризиків зміни економічних показників діяльності інтегрованого утворення (прибутку, обсягів реалізованої продукції, освоєння нових сегментів ринку тощо). Відтак, зростає роль внутрішньої системи регулювання відносин між підрозділами (виробничими та переробними), яка б забезпечила мінімізацію вказаних ризиків з урахуванням специфіки виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. Дані регулятори повинні становити комплексну систему внутрішніх інститутів, що виключала б будь-які прояви опортуністичної поведінки, недосконалості операційних процесів у середині вертикально інтегрованої структури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальні основи інституціонального регулювання економічних систем закладено в працях Д. Норта та О. Уільямсона, у яких акцентується увага на суттєвому впливі інститутів на економічні взаємовідносини, а також пояснюються ситуації, що пов'язані із «провалами» ринку (коли дія чинників попиту та пропозиції є мінімальною). Зокрема, зазначається відмінність між внутрішніми та зовнішніми інститутами, що, відповідно, відображають формальні та неформальні правила на рівні підприємства та держави в цілому [8; 11]. У дослідженні Т. Потсма паралелізуються поняття корпоративного управління та внутрішніх інститутів та відзначається їх суттєвий вплив на трансформацію бізнесових систем. В Україні питання внутрішніх інститутів є дуже розпорошеним за галузями знань та є предметом дослідження науки бухгалтерського обліку, аудиту та контролю, права, економіки підприємства [10]. Серед них праці В.Г. Андрійчука [1], А.О. Гуторова [3], О.В. Корнієцького [4], В.І. Коростей [5],

А.П. Сави [9], Ю.О. Нестерчук [7], П.М. Макаренко [6]. Водночас, теоретичні та прикладні аспекти формування системи внутрішніх інститутів в агробізнесі в межах вертикально інтегрованих підприємств залишаються поза увагою дослідників.

Метою статті є визначення процесу формування внутрішніх інститутів в агробізнесі та їх адаптація в умовах вертикально інтегрованої структури з виробництва та переробки молока.

Результати досліджень. Формування правил (інститутів) взаємодії у вертикально інтегрованих структурах визначається встановленою групою обмежень, відхилення від яких супроводжується суттєвими втратами для вертикально інтегрованого підрозділу. Відтак, дані обмеження повинні враховувати як технологічні, так і економічні чинники відносин двох інтегрованих одиниць. З іншої сторони, інститути (правила) повинні мати стимулюючу роль та по вартості бути більшими ніж вигоди, що отримує інтегрований суб'єкт внаслідок їх порушення. За основу розрахунків числових значень таких інституційних обмежень необхідно обирати очікуваний дохід від виробництва та реалізації продукції.

Ключовою особливістю формування інститутів у межах вертикально інтегрованої структури є формування необхідної інформації для прийняття ефективних рішень. Вертикальна інтеграція «вниз» у сферу постачання сільськогосподарської сировини має особливості, пов'язані з об'єктивними економічними параметрами та відображаються на особливостях формування інституційних обмежень.

Зокрема, специфічність сільськогосподарського виробництва, що проявляється в низькій оборотності вкладених коштів та значному терміні їх окупності, за умови постійної взаємодії із переробними підрозділами чи посередниками, вимагає узгоджувати та обговорювати постійний потік операцій у межах вертикальної інтеграції. На цьому фоні зростають транзакційні витрати і ризик внутрішнього фірмового опортунізму, який найчастіше має прояв зі сторони підрозділу, що знаходиться вище в ланцюгу формування продовольчої продукції. Тому, з точки зору ефективності, зниження витрат і ризиків, краще, щоб транзакції здійснювались на певній стабільній організаційній базі. Вертикальна інтеграція, хоча звичайно і знижує деякі ризики і транзакційні витрати, однак ефективність її координації часто буває надзвичайно сумнівною [11, с. 274]. Разом з тим, якщо операції постачання є постійно повторювальними, а на альтернативному ринку присутня незначна кількість постачальників, то ефективність внутрішнього регулювання зростає. Відтак, внутрішні інституційні обмеження, що знаходять свій прояв у формуванні внутрішньо фірмових контрактів (письмових та усних розпоряджень, доручень тощо) між підрозділами повинні мати не лише «каральну» функцію (у вигляді штрафних санкцій), але й мотивуючу, адже мотивація підрозділів в умовах вертикально інтегрованих формувань значно зменшується.

Отже, в результаті обґрунтування економічних та організаційних процесів у вертикально інтегрованих структурах управління ними, визначено основні місця виникнення економічних ризиків та ідентифіковано причини та механізм

їх дії. Це дозволяє визначити основні принципи формування інститутів в умовах продовольчого ланцюга. Вона стосується формування внутрішніх правил забезпечення рівномірного розподілу інформації в межах продовольчого ланцюга та ефективного її використання. Зокрема, серед таких організаційних інструментів – видання розпоряджень, що регулюють технологічні економічні, фінансові та організаційні аспекти, визначення часових критеріїв їх циклічного перегляду; забезпечення комплексної дії розпоряджень шляхом узгодження положень розпоряджень в межах всього продуктового ланцюга; надання повноважень (посадових обов'язків) групі працівників по моніторингу ситуації на ринку продукції та альтернативних форм організації транзакцій.

Маючи суттєві законодавчі обмеження щодо встановлення трансфертних цін, основним об'єктом інституційних обмежень при вертикально інтегрованому «вниз» підприємстві агробізнесу є дотримання необхідних обсягів продукції, таймінгу її постачання, забезпечення специфічних стандартів якості. Відповідно формування внутрішніх інститутів повинно ґрунтуватися на оцінці міри впливу вказаних факторів на втрати доходів вертикально інтегрованої структури (рис. 1).

Відповідно до формування параметрів внутрішніх інститутів виробничого процесу, необхідно зазначити про ключову роль розмірів переробної потужності інтегратора та існуючої на підприємстві технології переробки продукції. Вони впливають на обсяги реалізації сировини, зміну вартості продукції переробки, перелік критеріїв якості сировини та часових рамок їх зміни, що повинно відображатися в параметрах внутрішніх інститутів (обмежень) виробничої діяльності. Важливість виокремлення саме такої множини чинників у формуванні внутрішнього інституційного середовища зумовлена невисоким середнім рівнем циклу формування та збуту продовольчої продукції, який щоправда може варіюватися в залежності від особливостей технологічного процесу і пов'язаний із псуванням продовольства, втратою його цінності та, відповідно, вартості.

Даний механізм інституційного регулювання було розглянуто на прикладі потенційного об'єднання у вертикально інтегрований ланцюг ПАТ «Житомирський маслозавод» та ТОВ «Камінь» Романівського району Житомирської області. Об'єктом інституційного регулювання вибрано

Рис. 1. Формування внутрішніх інститутів (обмежень) виробничої діяльності вертикально інтегрованої структури в агробізнесі

штрафні санкції за недотримання часових умов транспортування молочної сировини із ТОВ «Камінь» до ПАТ «Житомирський маслозавод». Для нейтралізації ризиків взаємодії постачальника сировини та її переробника в межах вертикально інтегрованої структури пропонується встановлення штрафів (компенсацій) за порушення умов виробничого процесу щодо часу збору молока та його якісних параметрів на основі підходу, що розглядає потенційні втрати від зміни якості сировини. У даному випадку гранична межа розміру штрафу (MPS) повинна відповідати щонайменше розміру таких втрат та розраховуватись на основі наступного алгоритму:

$$MPS = \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta p_i q_i,$$

де β_i – вплив k -го параметру якості сировини на відхилення його ціни при цьому $\sum \beta_i = 1$, а k – кількість ідентифікованих параметрів якості сировини;

Δp_i – різниця ціни на продукцію певного якісного рівня та продукцію нижчого рівня якості, в період часу t ;

q_i – обсяги реалізації продукції в результаті здійснення однієї трансакції в час t .

Як основу нівелювання ризиків формування відносин в межах вертикально інтегрованого підприємства нами обрано молочний продуктовий ланцюг. А саме, досліджено процес руху продукції між СТОВ «Камінь», ПАТ «Житомирський маслозавод», що здійснюють відповідно виробництво сировини (молока), готової продукції (молочні вироби) та їх реалізацію. Розглянуто можливість запровадження обмежень для забезпечення максимальної результативності відносин підприємств при їх потенційному об'єднанні у вертикально інтегровану структуру.

Особливість формування внутрішніх обмежень, у випадку вертикальної інтеграції «вниз», пов'язаний з такими характеристиками зовнішнього економічного середовища, як: постійність процесу виробництва та споживання, обмеження щодо термінів операційного циклу (проявляються у термінах зберігання сировини, готової молочної продукції), олігополізація ринку закупівлі сировини та недостатня якість сировини. Зокрема, в досліджуваних підприємствах обмеження щодо зберігання молочної сировини у ТОВ «Камінь» складає два дні (підприємство має можливість для охолодження та зберігання сировини, що дозволяють дотримуватись стандарту на молочну сировину вищого сорту відповідно до стандарту ДСТУ 3662-97 фактично лише перших двох години після здійснення доїння) (табл. 1).

Відповідно до потреб технологічного процесу молоко було розподілено за трьома категоріями, що забезпечують різну ефективність його переробки.

Як свідчать дані таблиці, постачальник сировини може здійснювати зберігання виробленої сировини лише 48 год, що обмежено об'ємом ємностей по зберіганню молока та технологічними характеристиками охолоджувального обладнання. Відповідно, така особливість накладає відбиток на формування умов інституціональних обмежень. Для розробки інструментів внутрішнього контракту щодо зниження ризиків якісного складу молочної сировини як для покупця так і для продавця, сформуємо діаграму часу формування якості продукції (рис. 2) (за 100% взято час максимального наповнення зберігаючих потужностей сільськогосподарського підрозділу – 48 год).

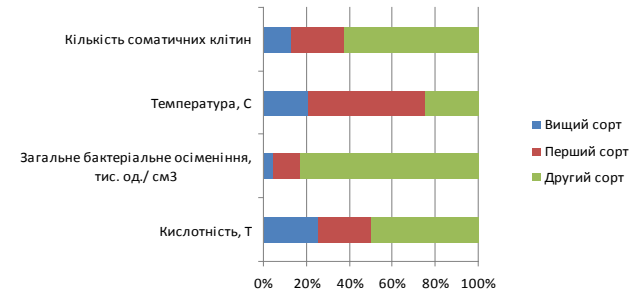

Рис. 2. Часова діаграма формування якості молочної сировини

Джерело: власні дослідження

Як свідчать отримані результати, в силу неможливості управління таким показником як бактеріальне осіменіння, підприємство через 8 год. здатне реалізовувати лише молоко 2 сорту, що враховуючи цінову політику досліджуваного підприємства (3,80 грн./кг за молоко вищого сорту; 2,80 грн./кг – 1 сорту; 2,20 грн./кг – 2 сорту) та середньодобові обсяги виробництва сировини обсягом 2 тонни, втрати сільськогосподарського підрозділу складатимуть 3,2 тис. грн./день за умови недотримання часу збору молока. Відтак, у внутрішньому контракті переробного та сільськогосподарського підрозділу необхідно оформити наступні норми, що повинні обговорюватись у чітко визначеній послідовності:

1) встановлення коефіцієнтів впливу якісних параметрів молочної сировини на відхилення ціни на неї відповідно між вищим, першим та другим сортами, що повинно враховувати технологічні особливості переробника;

2) встановлення цін закупівлі продукції в залежності від сорту продукції;

3) часові параметри динаміки якості виробництва молока в розрізі основних критеріїв якості: температури, бактеріального осіменіння, кислотності, кількості соматичних клітин, що визначатимуться в контракті як базові;

Таблиця 1

Часові параметри дотримання якості сировини у відповідності до стандарту ДСТУ 3662-97 у СТОВ «Камінь»

Параметри якості сировини	Вищий сорт		Перший сорт		Другий сорт	
	Норма	Час дотримання	Норма	Час дотримання	Норма	Час дотримання
Кислотність, Т	16-17	12	<19	24	<20	48
Загальне бактеріальне осіменіння, тис. од./см³	<300	2	<500	8	<3000	48
Температура, С	<8	10	<10	48	<10	48
Масова частка сухих речовин, %	>11,8	48	>11,5	48	>10,6	48
Кількість соматичних клітин	<400	6	<600	18	<800	48

4) час збору молока транспортом молокопереробного підприємства та орієнтовна його якість, що відповідає технологічним можливостям її забезпечення сільськогосподарським підприємством у визначений контрактом період часу;

5) встановлення штрафних санкцій за порушення вказаних вище умов контрактів, що повинні бути вищими від прибутку, який могло б отримати переробне або сільськогосподарське підприємство внаслідок їх порушення.

Подібна черговість обумовлена, насамперед, уникненням ризиків, що мають бути пов'язані із обігом економічної інформації між учасниками переговорного процесу. Насамперед, це потребує жорсткої черговості 1, 2 та 3 пунктів. Оскільки встановлення базових параметрів динаміки якісних показників молока на сільськогосподарському підприємстві до якісних коефіцієнтів, стимулюватиме менеджмент переробного підрозділу, враховуючи дану інформацію, оптимізувати їх на власну користь. Це буде наслідком неінформованості сільськогосподарського підрозділу про технологію переробного, а відтак, спровокує перерозподіл доходів на користь переробника. Фактично, ринкова боротьба, яка б відбувалася між двома підрозділами, як незалежними суб'єктами підприємницької діяльності, перетворилася в боротьбу менеджерів підрозділів за кращі результати діяльності.

Подібне можна сказати і про встановлення закупівельних цін. Маючи інформацію щодо динаміки якісних характеристик молочної сировини у СТОВ «Камінь», переробний підрозділ, користуючись перевагами покупця, відстоюватиме різницю між цінами на молоко, яка б збільшувала його дохід, а, отже, зменшувала його для сільськогосподарського підрозділу.

Результати проведених розрахунків на основі цін, які функціонують між СТОВ «Камінь» та ПАТ «Житомирський маслозавод», було сформовано у вигляді кривої граничного розміру штрафів за порушення часових параметрів збору молочної сировини (рис. 3.) (зафарбована частина показує множини неефективних значень санкцій).

Зважаючи на постійність взаємовідносин сільськогосподарського та переробного підрозділів, сплату вказаного розміру санкцій за недотримання

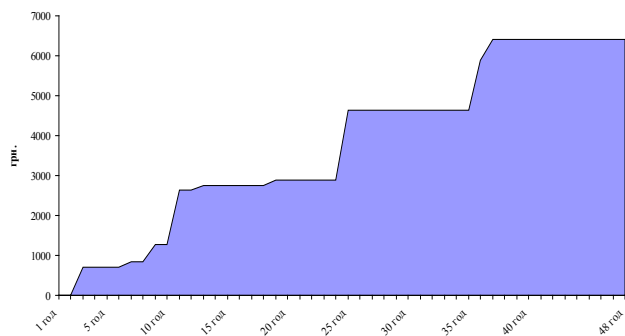

Рис. 3. Гранична межа встановлення штрафних санкцій за порушення часових параметрів збору молока переробним підрозділом

Джерело: власні розрахунки

параметрів внутрішнього контракту доцільно здійснювати не одразу, а в кінці кварталу або місяця. При цьому, їх сума повинна бути скоригована на відповідну суму зустрічних санкцій з боку переробного підрозділу за отриману сировину. Останні виникатимуть у результаті відхилення від визначених обсягів реалізації сільськогосподарським підрозділом, якісних параметрів молочної сировини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження визначено систему формування внутрішніх інститутів вертикально інтегрованого утворення постачальника ресурсів та їх переробника. Доцільність використання подібної системи продиктована виробничою та технологічною специфікою переробного підрозділу, а також забезпеченням зниження втрат при логістиці. Визначення граничної межі матеріальної відповідальності дозволить уникнути похибок при управлінні вертикально інтегрованою структурою в ланцюгу формування молочної продукції, а саме в частині встановлення необґрунтовано великих або малих санкцій за порушення часових умов транспортування молочної сировини.

У даному контексті перспективним є встановлення інших обмежень, що стосуються недотримання внутрішніх норм та регламентів відносно технологічного процесу виробництва, переробки, збуту готової продукції та сировини.

Список літератури:

1. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: [моногр.] / В.Г. Андрійчук. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – 216 с.
2. Гудзь О.Є. Розвиток інтеграційних відносин в аграрній сфері України: виклики та перспективи [Електронний ресурс] / Гудзь О.Є., П.М. Макаренко. – Режим доступу: http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3_1/008.pdf
3. Гуроров А.О. Вертикально інтегровані структури у сільському господарстві: економічні засади формування та розвитку / А.О. Гуроров // Економіка та прогнозування. – 2011. – № 1. – С. 120–130.
4. Корнієцький О.В. Розвиток логістичних систем підприємств регіонального АПК [Електронний ресурс] О.В. Корнієцький – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59713/50-Kornietskyu.pdf?sequence=1>
5. Коростей В.И. Трансформация системы правового регулирования хозяйственной деятельности: проблемы, реализация, перспективы: монография. – Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 320 с.
6. Макаренко П.М. Інтеграція як фактор підвищення економічної ефективності сільського господарства [Електронний ресурс] / П.М. Макаренко // Вісник Полтавської державної академії. – Режим доступу: www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3.../350_Content.pdf.
7. Нестерчук Ю.О. Вертикальна інтеграція у системі стратегічних цілей аграрної політики держави / Ю.О. Нестерчук // Актуальні проблеми економіки АПК: колективна монографія / за ред. Д.К. Семенди, О.І. Здоровцова. – Умань: Видавництво «Сочинський». – 2009. – С. 75–135.
8. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. – М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180 с. – (Современная институционально-эволюционная теория).
9. Сава А.П. Проблеми створення і розвитку інтегрованих формувань в агропромисловому комплексі [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2009_4/17.pdf
10. Postma T. Institutions, Corporate Governance and Corporate Governance Institutions: The Case of Estonia [Electronic source] / Postma T., Hermes N. – Available at: http://www.rug.nl/staff/c.l.m.hermes/corporate_governance_estonia.pdf
11. Williamson O.E. Comparative Economic Organization: The Analysis of Discrete Structural Alternatives / O.E. Williamson // Administrative Science Quarterly. – 1991. – Vol. 36. – № 2. – P. 269–296.

Шукалович В. Ф.

Житомирский национальный агроэкологический университет

ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ВНУТРЕННИХ ИНСТИТУТОВ ВЕРТИКАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В АГРОБИЗНЕСЕ НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВОДСТВА И ПЕРЕРАБОТКИ МОЛОКА

Резюме

Определен механизм формирования внутренних институциональных ограничений вертикально интегрированной системы в агробизнесе. С учетом технологических и экономических факторов произведены расчеты граничного уровня штрафных санкций за нарушение условий транспортировки молочного сырья от сырьевого до перерабатывающего подразделения интегрированного предприятия.

Ключевые слова: вертикальная интеграция, внутренние институты, качество сырья, штрафные санкции.

Shukalovych V. F.

Zhytomyr National Agroecological University

SOME ISSUES OF FORMING INTERNAL INSTITUTIONS OF VERTICAL INTEGRATION IN AGRIBUSINESS: MILK PRODUCTION AND PROCESSING EXAMPLE

Summary

The mechanism of forming internal institutional adjustments of vertically integrated systems in agribusiness is defined. Considering technological and economic factors it is made the calculation of marginal penalties for disturbing the conditions of milk transporting from raw to processing unit of vertically integrated enterprise.

Key words: vertical integration, internal institutions, quality of raw material, panalties